

VÅLER KOMMUNE

ÅRSBUDSJETT 2020 ØKONOMIPLAN 2021-2023

Vedtatt i kommunestyret 19.12.2019

Innhold

Kommunestyrets vedtak	3
Forord fra Rådmannen	4
1. Økonomisk planlegging	4
1.1 Langsiktig økonomiplanlegging	5
2. Økonomisk status og utfordringer	6
2.1. Økonomisk situasjon	6
2.2. Befolkningsutvikling	7
3. Økonomiske rammebetingelser	9
3.1. Finansieringssystemet	9
3.1.1. Tilskudd.....	9
3.1.2. Skatteinntekter.....	10
3.1.3. Eiendomsskatt	10
3.2. Andre budsjettforutsetninger	10
3.2.1. Lønns- og prisvekst.....	10
3.2.2. Pensjonsutgifter	11
3.2.3. Driftsinntekter og driftsutgifter	11
3.3. Gjeld og egenkapital.....	13
4. Virksomhetens rammer og tiltak.....	14
5. Investeringer.....	18
6. Budsjettskjemaer.....	19
6.1. Bevilgningsoversikt drift	19
6.2. Bevilgning drift pr. virksomhet	20
6.3. Økonomisk oversikt drift	21
6.4. Bevilgningsoversikt investering	22
6.5. Spesifikasjon av investeringsutgifter	23

Kommunestyrets vedtak

1. Rådmannens forslag til driftsbudsjett for 2020 vedtas med de netto driftsrammer som følger av budsjettdokumentets kapittel 6.1. Bevilgningsoversikt drift, 6.2. Bevilgning drift pr. virksomhet og 6.3. Økonomisk oversikt drift. Budsjettskjemaene inkluderer alle foreslåtte tiltak slik de fremkommer i budsjettdokumentet kapittel 4. Virksomhetene kan fritt disponere netto driftsrammer innenfor den myndighet som er gitt i det til enhver gjeldende delegeringsreglementet og økonomireglementet.
2. Rådmannens forslag til investeringsbudsjett for 2020 vedtas med de investeringsrammer som følger av budsjettdokumentets kapittel 6.4. Bevilgningsoversikt investering og 6.5. Spesifikasjon av investeringsutgifter.
3. Rådmannens forslag til økonomiplan for årene 2021 til og med 2023 vedtas.
4. Lånerammen for nye låneopptak til investeringer i 2020 settes til 98 millioner kroner. Det søkes Husbanken om å ta opp formidlingslån på 4 millioner kroner til videreformidling som startlån.
5. Rådmannen gis fullmakt til å ta opp likviditetslån innenfor en kredittramme begrenset til 20 millioner kroner.
6. Prisregulativet vedtas i henhold til vedlegg. Prisregulativet gjøres gjeldende fra 01.01.20 og med utgangspunkt i de til enhver tid gjeldende reguleringer i lover, forskrifter eller andre retningslinjer.
7. Festeavgift for graver på gravplassene økes fra kr. 300,- til kr. 350,- pr grav pr år. Endringen gjøres gjeldende fra 01.01.20.
8. Ut over de lovregulerte selvkostområdene (vann, avløp, renovasjon) skal Våler kommune ha 100% kostnadsdekning (selvkost) for følgende områder: · Behandling av private plansaker (reguleringsplaner) · Bygge- og delingssaker · Arbeider etter matrikkelloven og seksjoneringsloven · Skolefritidsordningen
9. I medhold av eieendomsskattelova §§ 2 og 3 skal det skrives ut eieendomsskatt på alle faste eiendommer. Den generelle skattesatsen settes til 5 promille etter eieendomsskattelova § 13. Eiendomsskatten betales i to terminer etter eieendomsskattelova § 25.
10. Rådmannen gis fullmakt til å fordele lønnsreserven som er avsatt i årsbudsjettet for 2020.
11. Følgende endringer innarbeides av Rådmannen:
 - a. Utrede slukking av av gatelys i sommerperioden mai-september.
 - b. En felles rektor for 1-10 skole iverksettes i løpet av 2020.
 - c. Sanere, selge og avhende eiendommer på Storskjæret, dette må prioriteres i 2020.
 - d. Omklassifisering av veier utgår i 2020 og erstattes med reduksjon av en 50 % stilling på økonomi og økning av husleie med 15% fra 01.07.2020.
 - e. Administrasjonen får i oppdrag å se på bemanningen i kommunen og gjøre en vurdering av hva som kan reduseres slik at økonomien går i balanse i løpet av denne økonomiplanperioden.
 - f. Ordførers godtgjørelse skal være 75 % av stortingsrepresentantenes gjeldende.

Forord fra Rådmannen

Våler kommune har i perioden 2016 til 2018 en reduksjon i driftsinntekter på 3 millioner, mens driftsutgiftene i samme periode er økt med 31 millioner. Dette har de siste årene medført at kommunens driftsresultat har blitt betydelig svekket og medførte i 2018 et merforbruk på 8,2 millioner. Det ligger også i 2019 an til et svært dårlig netto driftsresultat. For å skape en bærekraftig økonomi i fremtiden må det derfor foretas store økonomiske omstillinger.

Våler kommune har gjennom mange år hatt og har et synkende befolkningstall. Dersom man ønsker å snu dette, krever det systematisk arbeid over lengre tid, hvor kommunens attraktivitet for næringsliv og potensielt nye innbyggere må bygges gjennom gode analyser og planer, men også praktiske tiltak. I tillegg endrer sammensetningen i befolkningen seg. Det blir stadig færre barn og unge, mens andelen eldre vil øke betydelig. Dette medfører også at behovet for de ulike tjenestene endrer seg i årene fremover.

Våler er en formuende kommune. Kommunen har en kommuneskog hvor verdien nylig ble beregnet til ca. 200 mill. Kommunen har et salgspotensiale av jordbruksarealer på Haslemoen til ca. 40 mill. I tillegg til dette har kommunen midler på investeringsfond og driftsfond.

I sum betyr dette at:

- Kommunen må i vesentlig grad omstille driften sin i økonomiplanperioden
- Kommunen må utvikle seg til å bli en mer attraktiv kommune for næringsvekst og innbyggervækst

Administrasjonen har i løpet av 2019 gjennomført et økonomisk omstillingsprosjekt hvor målet har vært å finne omstillingstiltak med økonomisk effekt på totalt 25 millioner kroner i økonomiplanperioden 2020-2023. Resultatet av omstillingsprosjektet fremgår av rapporten «Økonomisk handlingsrom – utviklings- og effektiviseringsprosjekt 2020-2023» fra Agenda Kaupang. Rapporten ble gjennomgått i kommunestyrets strategikonferanse den 17. oktober 2019.

I det fremlagte budsjettet og økonomiplanen er alle de tiltakene som fremkommer av ovennevnte rapport lagt inn med innsparinger på totalt 25,9 millioner kroner ved utgangen av økonomiplanperioden. Over tid skal dette bidra til å gi kommunen en bærekraftig økonomi.

For å skape en mer attraktiv kommune for næringsvirksomhet og nye innbyggere vil det være nødvendig å ta noen krevende beslutninger, og kanskje også svelge noen «politiske kameler».

Er man ikke villig til det, må man være forberedt på fortsette å kutte i tjenestetilbudene også etter økonomiplanperioden 2020-2023.

1. Økonomisk planlegging

Kommunen skal fastsette en økonomiplan som omfatter de fire neste budsjettårene, og denne skal rulleres årlig. Det betyr at økonomiplanen skal oppdateres og bygge på endringer i alle typer rammevilkår, nye politiske prioriteringer og andre premisser som har økonomiske konsekvenser for kommunen i den kommende fireårsperioden.

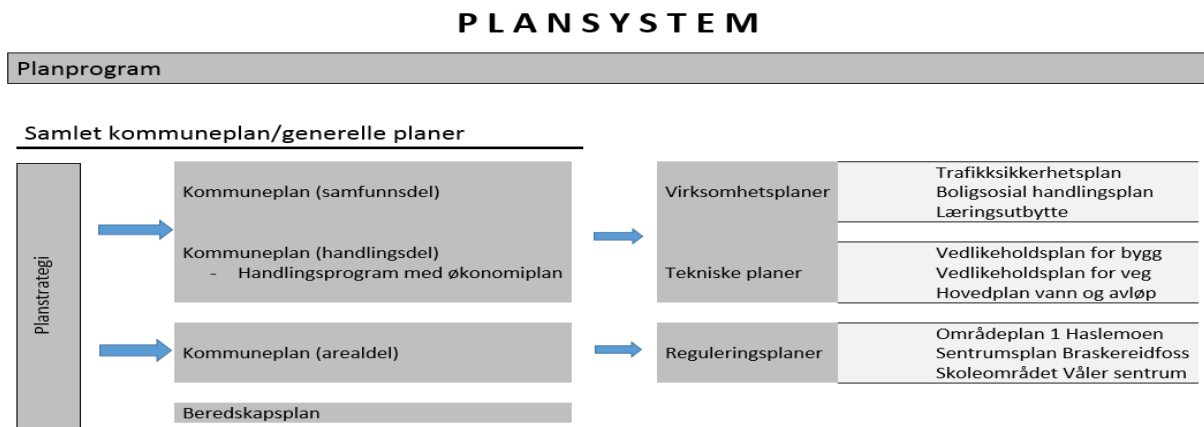
Det må i økonomiplanen skilles mellom finansiering av den løpende driften og finansiering av investeringer. Kommunens løpende driftsutgifter (inklusive finansutgifter) skal (kun) finansieres av løpende driftsinntekter, mens kommunens investeringer kan finansieres med løpende inntekter, engangsinntekter (typisk salg av eiendom/kapital eller tilskudd fra staten), oppsparte reserver eller låneopptak.

1.1 Langsiktig økonomiplanlegging

Det er kommunen selv som har ansvaret for god økonomistyring. En sunn kommuneøkonomi og økonomisk handlingsrom vil bidra til at kommunen kan møte uforutsette hendelser uten at det får direkte konsekvens for tjenestetilbudet. Dersom kommunen ikke har et tilfredsstillende økonomisk handlingsrom vil uforutsette hendelser medføre kutt i tjenestetilbudet. Konsekvenser av svake netto driftsresultat over tid, er mindre politisk handlingsrom gjennom redusert egenkapital og økt gjeld.

For å ha en god oversikt over kommunens utfordringer på lengre sikt bør man ha en samlet kommuneplan som kan beskrive disse. For å treffe gode og virkningsfulle beslutninger må disse ha en direkte sammenheng med beskrevne behov.

Kommunens planstruktur kan illustreres på følgende måte;

FIGUR 1

Økonomiplanen skal ta utgangspunkt i kommuneplanens langsiktige mål, strategier og utfordringer og angi hvordan kommunen skal anvende sine ressurser for å nå politiske mål.

Våler kommune har en gammel kommuneplan, og revisjon av denne er viktig for å få oppdatert det overordnede rammeverket for arbeidet i kommunen. Det vil være denne som gir føringer for kommunens langsiktige økonomiplanlegging.

Kommunestyret vedtok den 7. mai 2018 i sak 031/18 Planstrategi for Våler kommune 2018-2020 Planstrategien sier at kommuneplanens samfunnsdel bør utformes slik at den tar opp følgende punkter helhetlig og tverrfaglig;

- Utvikling av ny næringsaktivitet i kommunen
- Strategisk plan for attraktive Våler – befolkningsutvikling
- Plan for bedring av læringsutbytte i grunnskolen
- Plan for bedre levekår (folkehelseplan)
- Boligplan

- Plan for å møte «eldrebølgen» (med vurdering av tjenestetilbud ift omsorgstrappa OG hvordan velferdsteknologi kan innvirke på tjenestetilbudet i et 10-15 års perspektiv)
- Vedlikeholdsplan for både kommunens formålsbygg og utleiebygg (-pålegg ihht forvaltningsrevisjonsrapporten)

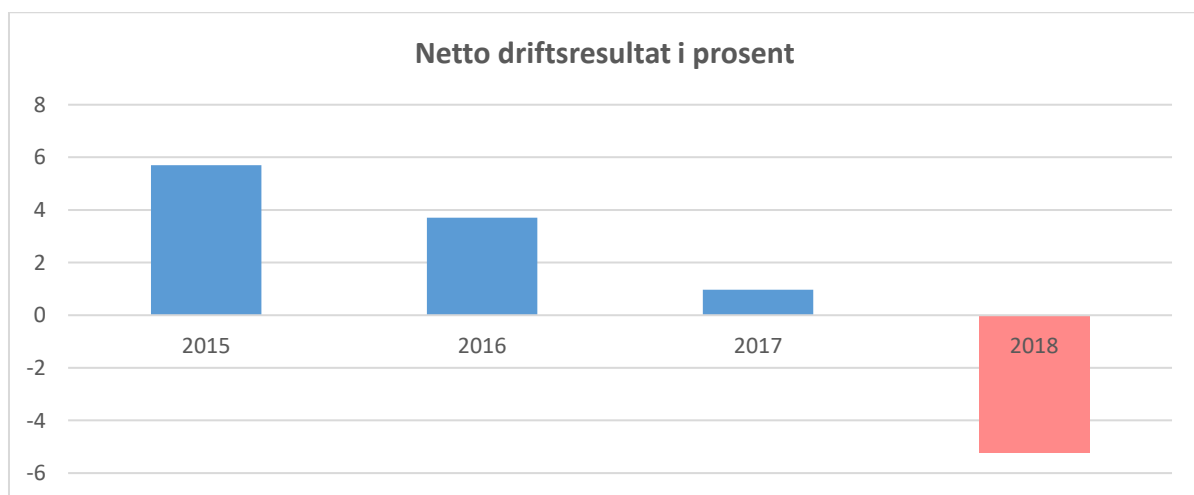
Langsiktig økonomiplanlegging er en krevende oppgave, men nødvendig for å etablere et godt grunnlag for politisk handlingsrom og et godt tjenestetilbud i kommunen over tid. Den skal sikre både balanse i kommunens økonomi og håndtering av usikkerhet. Langsiktig planlegging bidrar også til å skaffe oversikt over framtidig handlingsrom, og gir bedre mulighet for å påvirke utviklingen av kommunens tjenester, i takt med endringer i behov, befolkning og bosettingsmønster.

Økonomiplanen skal angi retningen for utviklingen av kommunens tjenestetilbud og kommunens ressursbruk i den kommende fireårsperioden. Ressursbruken må være innenfor de økonomiske rammene kommunen står overfor. God økonomiplanlegging innebærer derfor god oversikt over de økonomiske og demografiske forhold mv. som påvirker kommunen, og at økonomiplanen baseres på reelle politiske prioriteringer fra kommunestyret.

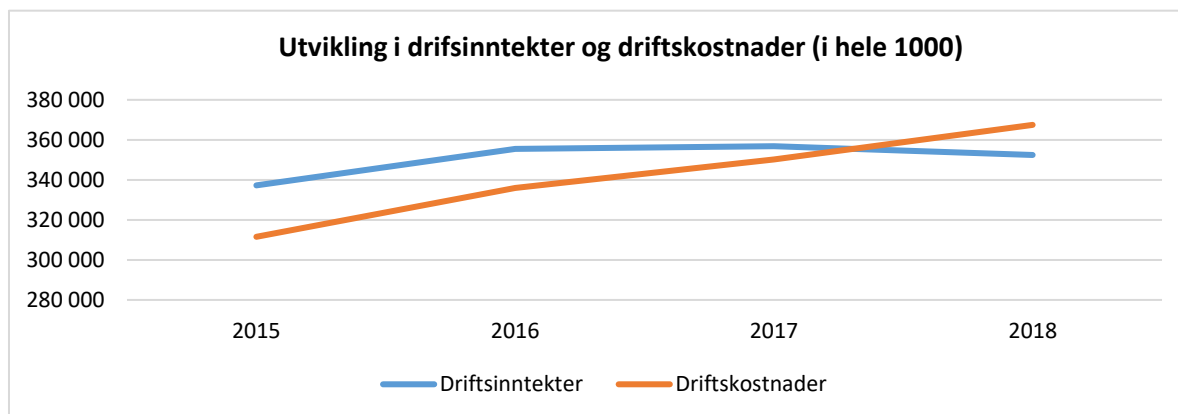
2. Økonomisk status og utfordringer

2.1. Økonomisk situasjon

Våler kommune står overfor store utfordringer de neste årene. Kommunen har over tid hatt et større aktivitetsnivå enn det inntektene tillater. For å oppnå en sunn økonomi og økonomisk handlingsrom anbefaler Teknisk beregningsutvalg at kommunen oppnår et positivt driftsresultat på 1,75%. I 2018 hadde kommunen et negativt netto driftsresultat på -5%, og det ligger også an til et negativt netto driftsresultat i 2019. I 2020 er det budsjettert med et negativt netto driftsresultat på 4,5%.

FIGUR 2

FIGUR 3

Dårlige resultater over tid vil medføre svekket egenkapital og gjør at vi etterhvert ikke vil ha tilstrekkelig med midler til å møte uforutsette hendelser i driften. Vi vil heller ikke kunne finansiere investeringene med så stor andel av egenkapital som vi ønsker. Det innebærer at investeringer i stor grad må lånefinansieres noe som igjen vil belaste driften ytterligere i form av økte renter og avdrag.

For at Våler kommune skal kunne nærme seg en sunn kommuneøkonomi med tilstrekkelig økonomisk handlingsrom har Rådmannen gjennomført et økonomisk omstillingsprosjekt i 2019. De tiltak som er identifisert gjennom dette prosjektet er lagt inn i vedtatt økonomiplan med innsparinger på 25,9 millioner i løpet av perioden. Tiltakene fremgår av kapittel 4 virksomhetens rammer og tiltak. For nærmere beskrivelse av tiltakene henvises det til rapporten «Økonomisk handlingsrom – utviklings- og effektiviseringsprosjekt 2020-2023» fra Agenda Kaupang.

Budsjettet for 2020 gir uttrykk for at de vedtatte innsparingene ikke gir tilstrekkelig økonomisk effekt. Som følge av noen politiske vedtak foretatt i 2019 og endringer i tjenestebehov, vil det være nødvendig å gjennomføre innsparing i økonomiplanperioden på totalt 36,8 millioner for å skape tilstrekkelig økonomisk handlingsrom.

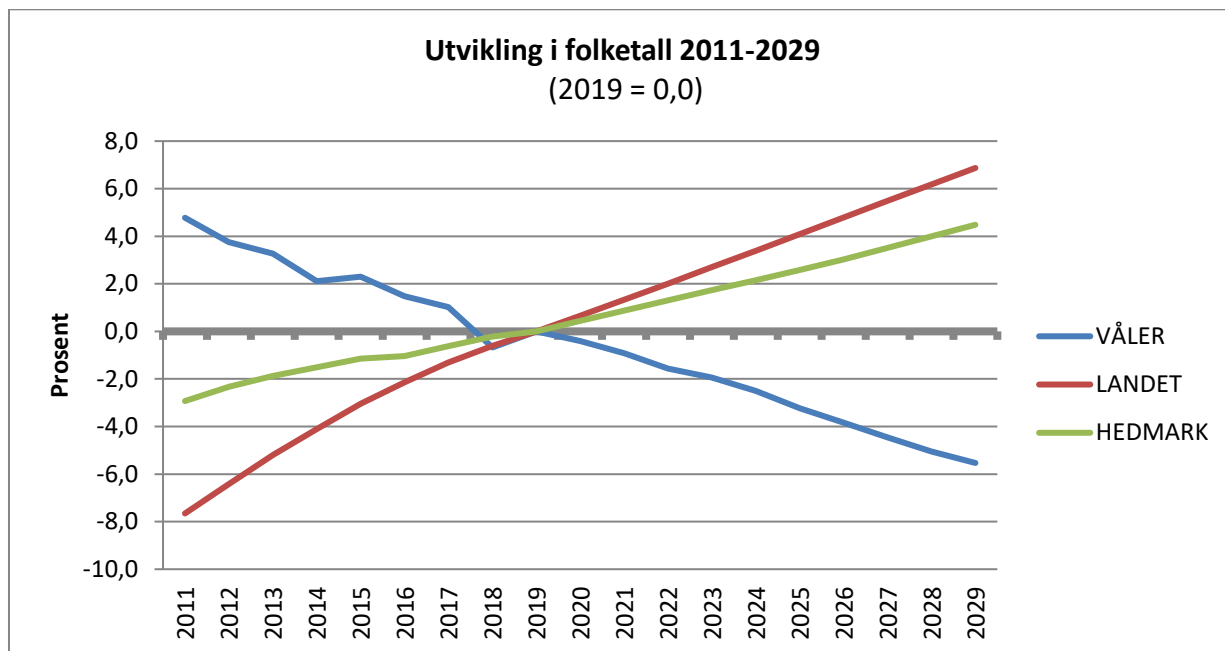
2.2. Befolkningsutvikling

Det overordnede formålet med inntektssystemet er å bidra til at kommunene kan gi et likeverdig tilbud til sine innbyggere. De frie inntektene til kommunene består av rammetilskudd og skatteinntekter. Rammetilskuddet gir bl.a. et fast kronebeløp pr innbygger til alle kommunene. En kommune med økning i folketall vil få mer i innbyggertilskudd, mens en kommune med nedgang naturlig nok vil få lavere innbyggertilskudd.

I det samme rammetilskuddet finnes det også en utgiftsutjevningsordning som skal omfordele midler ut fra forskjeller i demografiske (alderssammensetning), geografiske (bl.a. ulike avstander) og sosiale forhold (dødelighet, lavinntekt, uførhet...), også omtalt som strukturelle ulikheter. Ut fra disse strukturelle forholdene gjøres det beregninger som forteller om kommunen er «lettere» eller «tyngre» å drifte enn gjennomsnittskommunen. Er kommunen «lettere» å drifte foretas det et trekk, og er den «tyngre» å drifte gis det et tillegg.

Befolkningstallet har endret seg negativt de siste årene og denne utviklingen forventes å fortsette. I økonomiplanperioden er det lagt til grunn SSBs hovedalternativ for befolkningsfremvekst i Våler

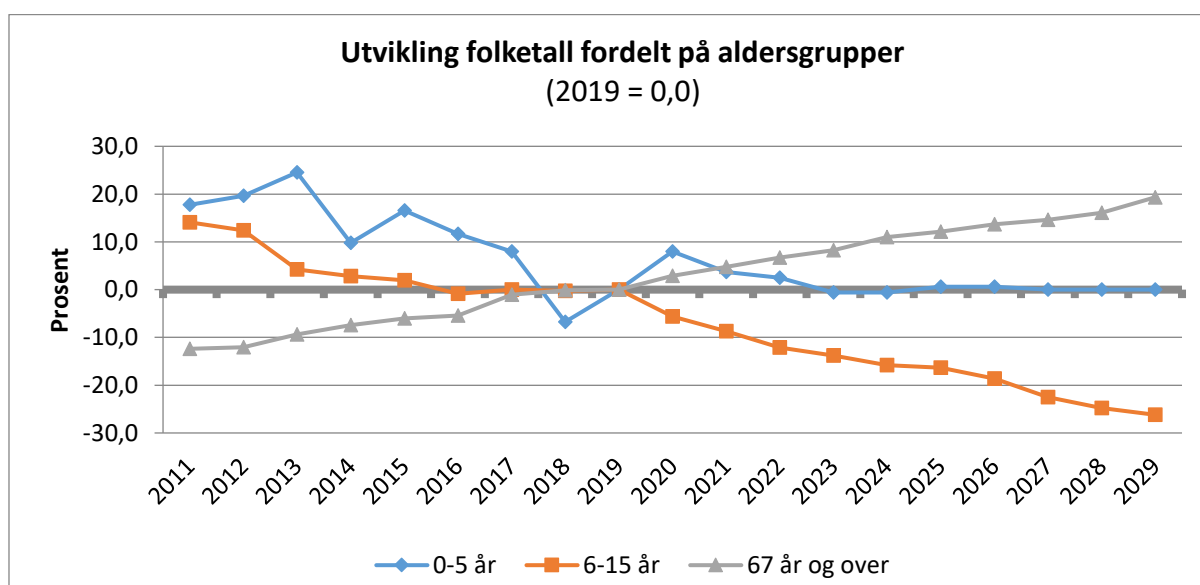
kommune – en negativ vekst som viser at vi er 72 færre personer (1,9%) ved utgangen av økonomiplanperioden. Langvarig nedgang i folketallet fører til utarming av kommunens tilbud, og en dårlig kommuneøkonomi.

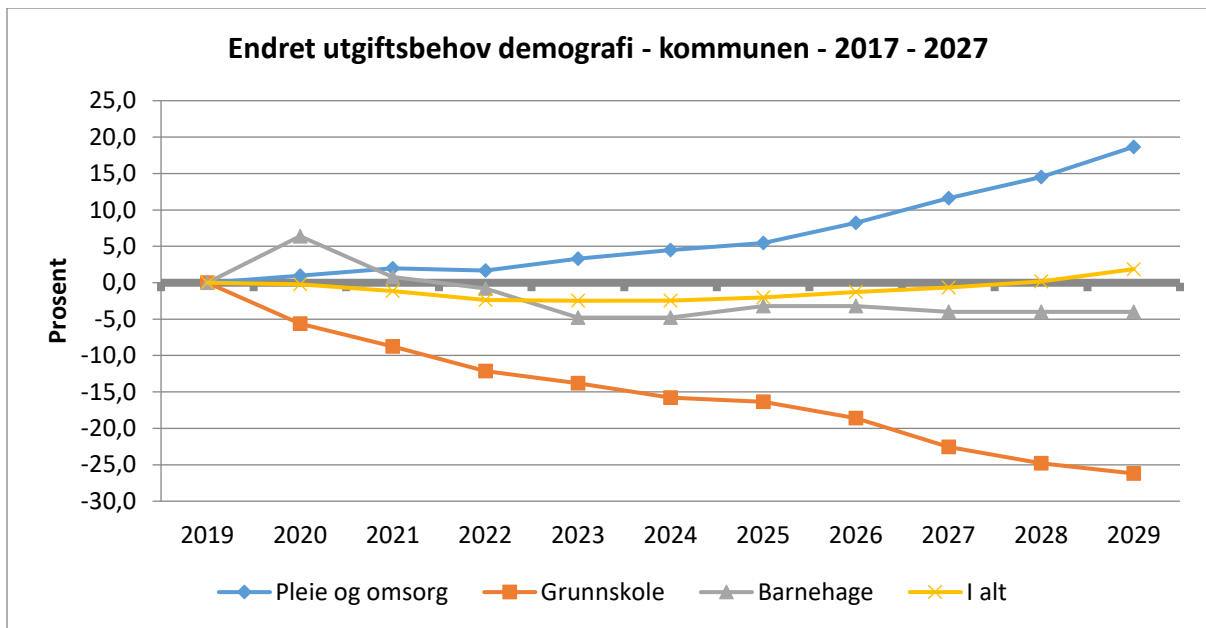
FIGUR 4

Det er ikke bare utviklingen i det totale folketallet som har betydning for kommunens økonomi, men også hvordan sammensetningen i befolkningen endrer seg. De neste årene vil antall eldre øke betydelig, mens antallet barn og unge reduseres.

Dette betyr også at en større andel av kommunens inntekter vil gå til å dekke tjenester innenfor pleie og omsorg mens utgiftene knyttet til oppvekst vil reduseres. Endret sammensetning av befolkningen vil derfor få konsekvenser for den økonomiske planleggingen både på drifts- og investeringssiden.

FIGUR 5

FIGUR 6

Tabellene over viser en tydelig sammenheng mellom utviklingen i folketall fordelt på aldersgrupper og utgiftsbehovet knyttet til de ulike tjenestoområdene.

For å klare å skape tilstrekkelig økonomisk handlingsrom er det viktig at vi fortsetter arbeidet med å øke kommunens attraktivitet både for næringsliv og innbyggere.

3. Økonomiske rammebetingelser

3.1. Finansieringssystemet

De frie inntektene i kommunen består av:

- Rammetilskudd
- Inntektsutjevnerende tilskudd
- Integreringstilskudd og rentekompensasjon
- Skatteinntekter
- Eiendomsskatt

Dette er inntekter som kommunen kan disponere fritt, uten andre føringer fra staten enn gjeldende lover og regelverk.

3.1.1. Tilskudd

Det er til dels store forskjeller mellom kommunene når det gjelder befolkningssammensetning, geografi og størrelse. Dette gir variasjoner i hvilke tjenester innbyggerne har behov for og hvilke kostnader kommunene har ved å tilby tjenestene. Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet skal kommunene få full kompensasjon for ufrivillige kostnadsforskjeller. Målet med utgiftsutjevningen er å utjevne disse forskjellene, og å sette alle kommuner i stand til å tilby sine innbyggere likeverdige og gode tjenester.

Utgiftsbehovet for Våler kommune er i statsbudsjettet for 2020 beregnet til å være 11,21% høyere enn landsgjennomsnittet og utgjør i 2020 22,6 millioner. Innbyggertilskuddet inkludert omfordeling på grunn av ulike behov utgjør i 2020 117,5 millioner. I 2019 er tilskuddet stipulert til 111,5 millioner.

Inntektssystemet inneholder også tilskudd som utelukkende blir gitt ut fra regionalpolitiske mål. Våler kommune får i budsjettet for 2020 overført 5,5 millioner i distriktstilskudd Sør-Norge. Tilskuddet gis kommuner som har en svak utvikling, målt med distriktsindeksen, som er et uttrykk for graden av distriktsutfordringer i en kommune.

Fylkesmannen i Innlandet fordeler skjønnsmidler til kommunene i Oppland og Hedmark. Formålet med skjønnsmidlene er å fange opp lokale forhold som ikke ivaretas godt nok i inntektssystemet eller gjennom andre tilskuddsordninger, og bidra til utvikling og fornying i kommunene. I 2020 har Fylkesmannen lagt vekt på strukturelle forhold som krever større omstilling i kommunens tjenesteproduksjon, herunder omstillingsbehov som følge av befolkningsreduksjon. Våler kommune er tildelt 1,5 millioner i skjønnsstilskudd fra Fylkesmannen i 2020. I 2019 var tilskuddet på 1,9 millioner.

3.1.2. Skatteinntekter

Det er også betydelige forskjeller i skatteinntekter mellom kommunene. Skatteutjevningen utjevner delvis forskjellene i skatteinntektene. Skattesvake kommuner blir med dette ekstra ivaretatt i skatteutjevningen. Mange av disse er distriktskommuner. Skatteanslaget for Våler kommune er i 2020 satt til 112,6 millioner. I 2019 var skatteanslaget 106,4 millioner.

3.1.3. Eiendomsskatt

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet at maksimal skattesats for bolig og fritidsbolig reduseres fra 7 til 5 promille fra 2020. I tillegg er det foreslått at det innføres en obligatorisk reduksjonsfaktor i eiendomsskattetakstene på minst 30% for all bolig- og fritidseiendom fra 2020. Kommunene står fritt til å velge en høyere reduksjonsfaktor enn dette. Fra 2021 tar regjeringen sikte på å redusere eiendomsskatten ytterligere – fra 5 til 4 promille.

I budsjettet for 2020 er det vedtatt å øke skattesatsen fra 4 til 5 promille i 2020, mens det i perioden 2021 til 2023 er vedtatt en skattesats på 4 promille. Dette medfører en reduksjon i eiendomsskatten fra 2021. Reduksjonen i inntekter vil i stor grad demmes opp gjennom eiendomsskatt knyttet til vindkraftutbygging fra 2021.

3.2. Andre budsjettforutsetninger

3.2.1. Lønns- og prisvekst

Lønns- og prisvekst på varer og tjenester har betydning for utviklingen i kommunens utgifter til drift og investeringer. Virksomhetene har blitt kompensert med reell lønnsvekst for 2020.

Årslønnsveksten for 2020 er i statsbudsjettet beregnet til å være 3,6 prosent. Kommunen har avsatt på sentral budsjettpost 3,6% fratrukket 0,6% overheng og 0,2% lønnsglidning – det vil si 2,1% av lønnsgrunnlaget i 2020. Dette tilsvarer 3,9 millioner. Siden kommunene ikke kjenner til regjeringens anslag på lønns- og prisvekst utover 2020 så er prisene oppgitt i perioden 2021 – 2023 i faste 2020-kroner.

3.2.2. Pensjonsutgifter

I budsjettet og økonomiplanperioden er følgende satser for beregning av pensjonspremien brukt:

- KLP fellesordningen 20,08%
- KLP sykepleierordningen 20,63%
- Statens pensjonskasse 12,18%

Etter reglene for bokføring av pensjonsutgifter skal det beregnes en pensjonskostnad. Differansen mellom betalt pensjonspremie og beregnet pensjonskostnad blir kalt premieavvik.

Dersom betalt pensjonspremie er større enn den beregnede pensjonskostnaden får vi et positivt premieavvik som blir inntektsført i det gjeldende året. Deretter skal premieavviket etter dagens regler utgiftsføres over 7 år. Perioden premieavviket skal utgiftsføres over er endret flere ganger. Vi har derfor premieavvik som både utgiftsføres over 15 år, 10 år og 7år.

Dersom betalt pensjonspremie er mindre enn beregnet pensjonskostnad får vi et negativt premieavvik som skal kostnadsføres gjeldende og år inntektsføres over de neste 7 årene.

I økonomiplanen er det tatt hensyn til utgiftsføring av premieavviket fra tidligere år og fra 2020.

Oppsummert er pensjonskostnadene i 2020 og budsjettert utvikling i 2021-2023 slik:

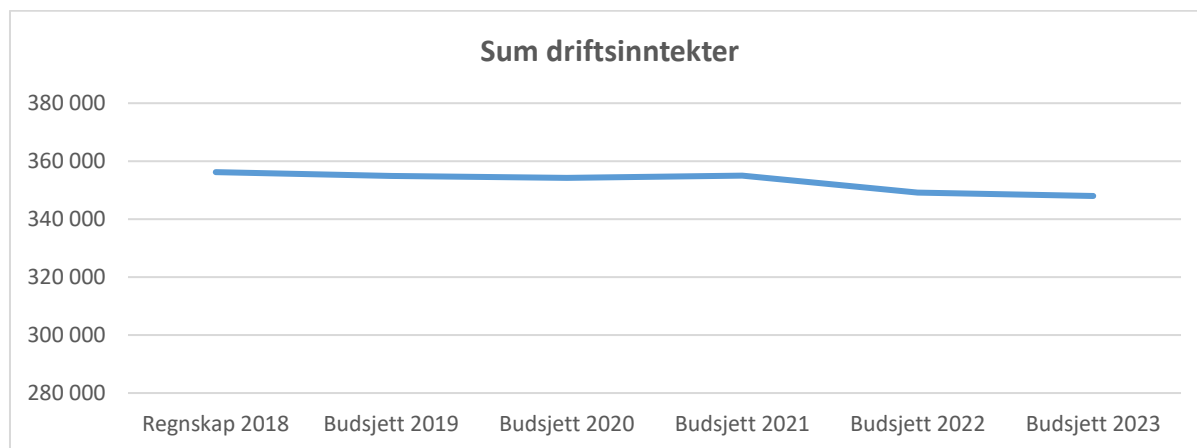
	Regnskap 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Pensjonskostnad KLP	19 502	20 809	20 429	19 762	19 334	19 295
Pensjonskostnad SPK	2 663	3 094	1 842	1 842	1 842	1 842
Sum pensjonskostnader	22 165	23 903	22 271	21 604	21 175	21 136

TABELL 1

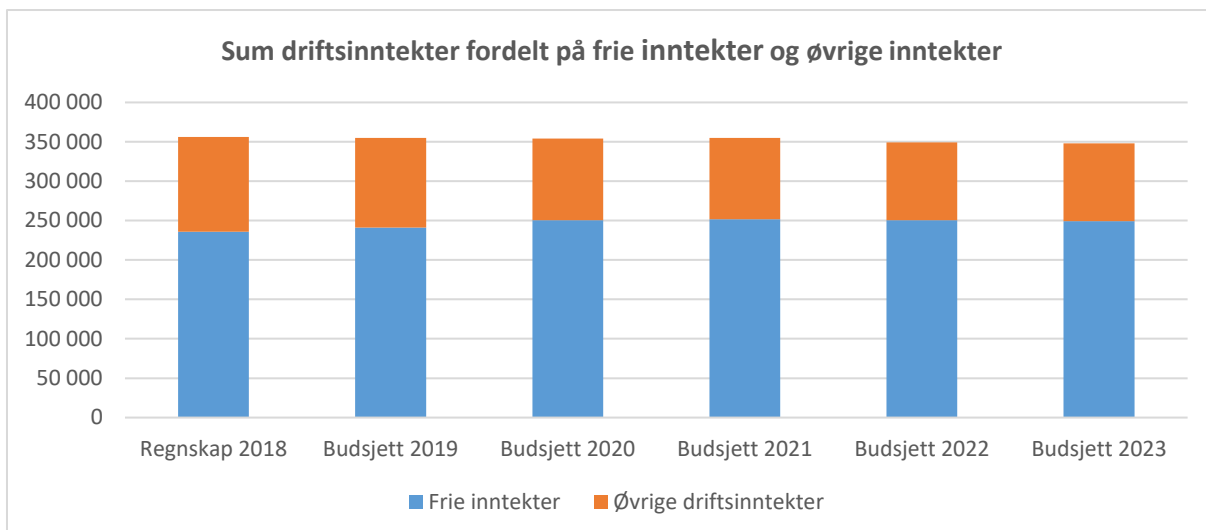
3.2.3. Driftsinntekter og driftsutgifter

Inntektene til kommunen kommer i hovedsak gjennom skatteinntekter, statlige overføringer (rammetilskudd, øremerkede tilskudd mv.), gebyrinntekter, tilskuddsmidler, renteinntekter og eiendomsskatt. Etersom store deler av kommunens samlede inntekter bestemmes av skatteinntekter og rammetilskudd (ca. 65-70%), har kommunen begrensede muligheter til å øke sitt inntektsgrunnlag i løpet av økonomiplanperioden.

De siste årene har kommunens driftsinntekter blitt redusert og utviklingen fortsetter i økonomiplanperioden.

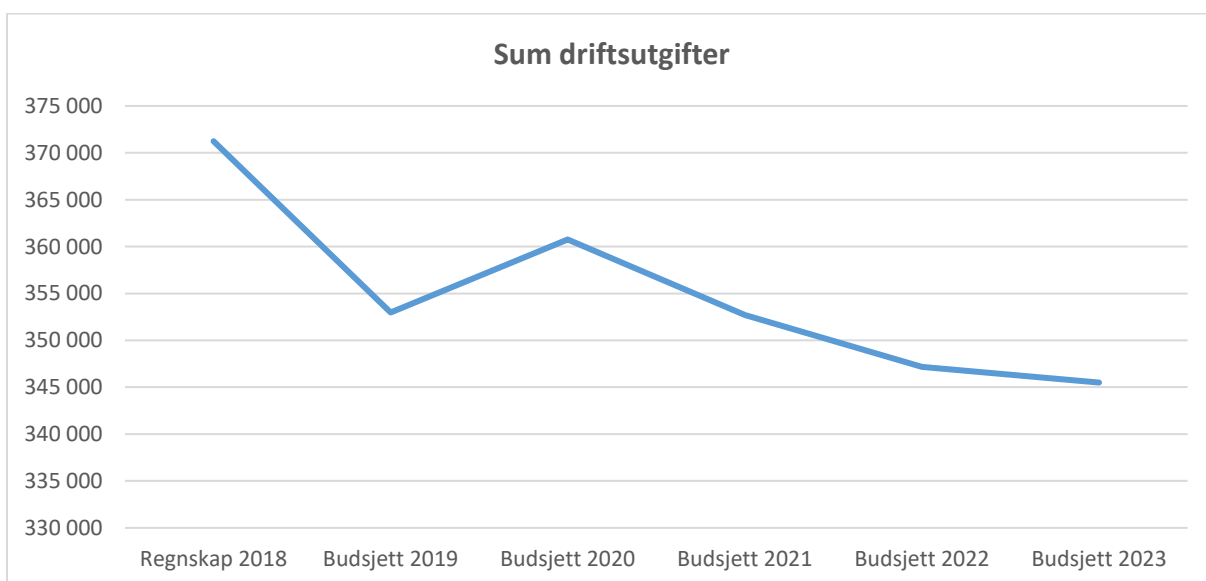
FIGUR 7

FIGUR 8

Kommunens driftsutgifter styres i stor grad ut fra behovet for tjenester, og utgjøres i hovedsak av lønn og sosiale kostnader (60-65%). Kommunene har derfor begrensede muligheter til å redusere vesentlig i kostnadsnivået utover lønn- og sosiale kostnader.

Driftsutgiftene har de siste to årene blitt redusert, og det er også lagt inn ytterligere kostnadskutt i budsjettet for 2020 og i økonomiplanperioden.

FIGUR 9

Det er vedtatt en rekke tiltak i budsjettet for 2020 og i økonomiplanen 2021-2023 både i tilknytning til driftsinntekter og driftskostnader. De tiltakene som er vedtatt er i all hovedsak basert på rapporten som er utarbeidet i forbindelse med prosjektet «Økonomisk handlingsrom Våler 2020-2023». De vedtatte tiltakene fremgår av kap. 4 Virksomhetens rammer og tiltak

Ut over dette er det gjennomgående lagt inn prisvekst knyttet til kommunens gebyrregulativ på mellom 2,3% og 3,1%.

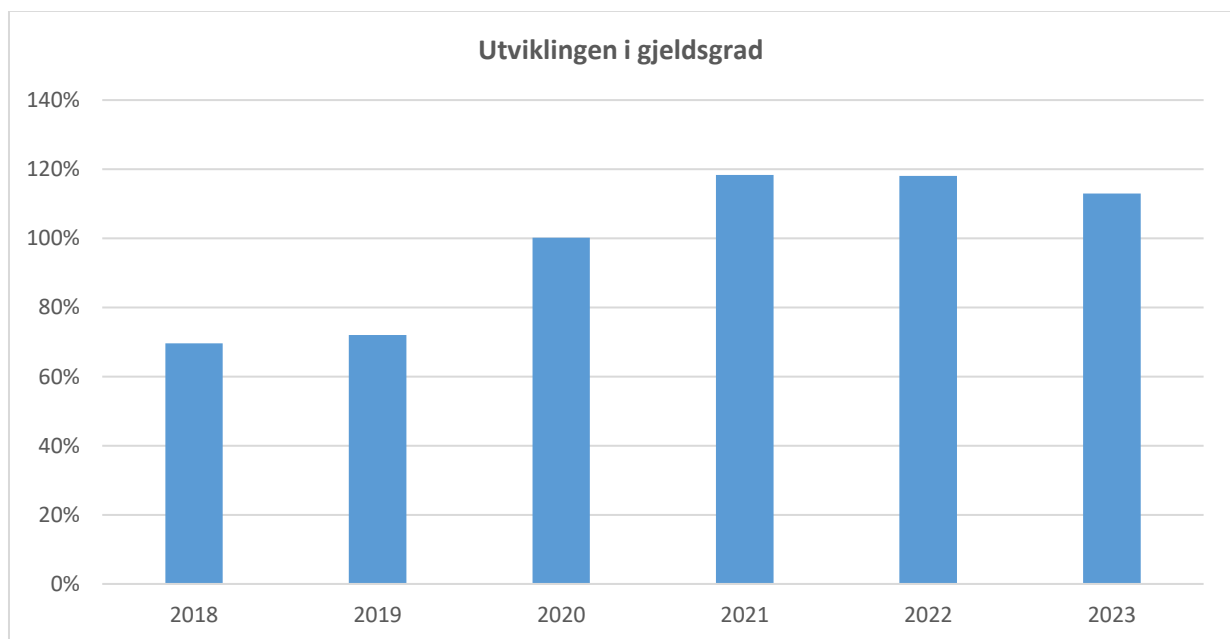
3.3. Gjeld og egenkapital

Kommunestyret vedtok 2. september 2019 bygging av ny skole og aktivitetshus til en total kostnadsramme på 259 millioner i perioden 2019 til 2021. Vedtatt finansieringsplan knyttet til ny skole og aktivitetshus bygger på relativt høy andel av egenkapitalfinansiering – i hovedsak ved bruk av ubundne investeringsfond. Likevel vil det for dette prosjektet være behov for låneopptak på totalt 133 millioner samt midlertidig låneopptak i påvente av tippemidler på 14 millioner. Øvrige investeringsbehov vil også i stor grad måtte finansieres ved låneopptak.

En sunn kommuneøkonomi tilsier at gjeldsgraden ikke bør overstige 70% av driftsinntektene. Gjeldsgraden bør imidlertid sees i sammenheng med andre tallstørrelser. Ved store fondsreserver vil økonomien kunne tåle en høyere gjeldsgrad fordi risikoen for at en endring i rentenivået vil påvirke tjenestetilbudet da vil være mindre.

Også sammensetning av gjelden vil ha betydning. Dersom store deler av gjelden knytter seg til selvfinansierende gjeld hvor renter og avdrag dekkes inn gjennom gebyrinntektene, vil det kunne forsvare en høyere gjeldsgrad.

Gjennom vedtatte investeringer i årene fremover vil gjeldsgraden øke betydelig. I nedenstående figur vises utviklingen i gjeldsgrad fra 2018 til 2023.

FIGUR 10

Kommunens egenkapital vil i stor grad bli benyttet til finansiering av skole- og aktivitetshus. I tillegg har den svake driftsøkonomien de siste årene belastet fri egenkapital betydelig. Også i 2020 og i økonomiplanperioden 2021-2023, må driftsbudsjettet salderes med bruk av ubundne fond. Nedenfor vises utviklingen i ubundne fond drift og ubundne fond investering i økonomiplanperioden.

I hele 1000	Regnskap 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Ubundne driftsfond 1.1.	45 995	38 795	27 410	18 212	14 139	9 640
Netto avsetning og bruk	-7 200	-11 385	-9 198	-4 073	-4 499	-2 976
Ubundne driftsfond 31.12.	38 795	27 410	18 212	14 139	9 640	6 664
Ubundne investeringsfond 1.1.	29 849	28 961	2 121	121	121	121
Netto avsetning og bruk	-888	-26 840	-2 000	0	0	0
Ubundne investeringsfond 31.12.	28 961	2 121	121	121	121	121
Totale fondsmidler 1.1.	75 843	67 755	29 530	18 332	14 259	9 760
Netto avsetning og bruk	-8 088	-38 225	-11 198	-4 073	-4 499	-2 976
Totale fondsmidler 31.12	67 755	29 530	18 332	14 259	9 760	6 784

TABELL 2

Økte låneopptak vil påvirke kommunens driftsbudsjett i form av økte renter og avdrag. Med de investeringer som følger av kap. 5 vil utviklingen i lånegjeld og rente-og avdragsbelastning 2020 til 2023 bli som følger:

	Regnskap 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Lånegjeld per 1.1.	274 964	279 926	293 464	376 236	444 530	439 981
Opptak av nye lån	18 200	23 000	97 023	84 542	12 000	0
Avdrag	13 238	9 462	14 251	16 249	16 549	16 149
Lånegjeld per 31.12.	279 926	293 464	376 236	444 530	439 981	423 833
Totale utlån	10 087	15 222	18 322	21 422	24 522	27 622
Ubrukte lånemidler	24 649	24 597	1 035	1 035	1 035	1 035
Netto lånegjeld	245 191	253 645	356 878	422 072	414 423	395 175
Renteutgifter	4 760	5 342	8 368	9 862	9 752	9 076
Sum renter og avdrag	17 998	14 804	22 619	26 111	26 300	25 225
Herav finansiert av gebyrinntekter			219	730	1 280	1 265

TABELL 3

4. Virksomhetens rammer og tiltak

Sum bevilgning drift i budsjettskjema «Bevilgningsoversikt drift» i kap. 6 utgjør i budsjettet for 2020 246,519 millioner. Denne rammen er fordelt på kommunens ulike virksomheter. Alle tiltak som er innarbeidet på den enkelte virksomhet er spesifisert på den virksomheten der tiltaket får økonomisk effekt. Tilsvarende gjelder for perioden 2021-2023.

De tiltakene som er innarbeidet bygger på det økonomiske omstillingsprosjektet som er gjennomført i 2019. Tiltakene er nærmere beskrevet i rapporten «Økonomisk handlingsrom – utviklings- og effektiviseringsprosjekt 2020-2023» fra Agenda Kaupang.

Enkelte tiltak berører flere virksomheter. I disse tilfellene er tiltakene fordelt forholdsmessig på de virksomhetene som er berørt av tiltakene.

Innarbeidede tiltak utgjør ved utløpet av økonomiplanperioden 25,9 millioner.

Bevilging pr virksomhet (i hele 1000)	Budsjett 2023	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
300 Politikk og tilsyn				
Netto bevilgning	3 130	3 130	3 130	3 130
Kst. vedtak pkt 11 f) redusert godtgjørelse	-262	-262	-262	-262
Netto bevilgning etter tiltak	2 868	2 868	2 868	2 868
305 Interkommunalt samarbeid				
Netto før tiltak	11 602	11 602	11 602	11 602
Redusert bemanning ved landbrukskontoret	-250	-500	-500	-500
Netto bevilgning etter tiltak	11 352	11 102	11 102	11 102
310 Fellesoppgaver				
Netto før tiltak	18 784	18 784	18 784	18 784
Økt festavgift på gravplasser	-100	-100	-200	-200
Slå sammen kommunale barnehager	0	0	0	-500
Redusere bemanning administrasjon	-160	-160	-160	-160
Netto bevilgning etter tiltak	18 524	18 524	18 424	17 924
315 Rådmann og stabsavdelinger				
Netto før tiltak	23 152	23 152	23 152	23 152
Avvikle lærlingeordningen	-91	-168	-168	-168
Økt kostnad bredbåndsutbygging	0	500	0	0
Redusere bemanning administrasjon	-690	-690	-690	-690
Redusere lisenskostnader (oppslagsverk)	-40	-40	-40	-40
Redusere samarbeid om næringsutvikling	-500	-800	-800	-800
Statliggjøring av arbeidsgiverkontrollen	-115	-115	-115	-115
Utrede retning av kommunesammenslåing	100	0	0	0
Utrede interkommunele samarbeid	200	0	0	0
Redusere 50% stilling økonomi	-226	-300	-300	-300
Netto bevilgning etter tiltak	21 790	21 539	21 039	21 039
320 1-10 Skole				
Netto før tiltak	39 271	39 271	39 271	39 271
Endre skolestruktur	-4 400	-4 400	-4 201	-3 896
Færre lærlinger i oppvekst	-200	-200	-200	-200
Ny finansieringsmodell for grunnskole	0	-1 500	-3 200	-3 500
SFO mer selvfinansiert	-549	-850	-850	-850
Netto bevilgning etter tiltak	34 122	32 321	30 820	30 825

Bevilgning pr virksomhet (i hele 1000)	Budsjett 2023	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
325 Nordhagen barnehage				
Netto før tiltak	5 448	5 448	5 448	5 448
Slå sammen kommunale barnehager	0	-212	-477	-477
Netto bevilgning etter tiltak	5 448	5 236	4 971	4 971
330 Vålbyen barnehage				
Netto før tiltak	4 861	4 861	4 861	4 861
Slå sammen kommunale barnehager	0	-188	-423	-423
Innfrielse av lovpålagt bemanningskrav	332	0	0	0
Netto bevilgning etter tiltak	5 193	4 673	4 438	4 438
335 Kultur				
Netto bevilgning	4 832	4 832	4 832	4 832
340 Landbruk,næring,skog og miljø				
Netto før tiltak	480	480	480	480
Avvikle tilbud om landbruksvikar	-60	-150	-150	-150
Netto bevilgning etter tiltak	420	330	330	330
345 Kommuneskog				
Netto bevilgning	-4 952	-4 952	-4 952	-4 952
350 Teknisk				
Netto før tiltak	21 481	21 481	21 481	21 481
Slå sammen kommunale barnehager	0	-100	-197	-197
Ekskludere TV-kostnader fra leieavtaler	0	-200	-200	-200
Omklassifisering av kommunale veger	0	-1 240	-1 240	-1 240
Salg av ubrukte formålsbygg	100	-150	-150	-150
Økt aktivitet Våler rensespark	-3 260	-3 460	1 216	1 235
Justert brukerbetaling bofellesskapet VOS	-108	-108	-108	-108
Kst. vedtak pkt. 11 d) økt husleie	-180	-360	-360	-360
Netto bevilgning etter tiltak	18 033	15 863	20 442	20 461
351-VAR				
Netto bevilgning	821	821	821	821

Bevilgning pr virksomhet (i hele 1000)	Budsjett 2023	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
360 Helse				
Netto før tiltak	25 833	25 833	25 833	25 833
Benytte ressurser mer effektivt på tvers	120	-40	-80	-133
Etablere felles tildelerenhet	120	120	0	-27
Søke tilskudd til omstilling/utvikling	-100	-100	0	0
Inndraging av privat fysioterapihjemmel	-230	-400	-400	-400
Oppsigelse av IKAD	0	-500	-500	-500
Redusert bemanning psykisk helse og rus	-1 200	-1 200	-1 200	-1 200
Netto bevilgning etter tiltak	24 542	23 713	23 653	23 573
362 Tifu				
Netto før tiltak	35 523	35 523	35 523	35 523
Benytte ressurser mer effektivt på tvers	60	-53	-113	-199
Etablere felles tildelerenhet	305	305	0	-53
Søke tilskudd til omstilling/utvikling	-100	-100	0	0
Overtallighet eksternt kjøp av tjenester	-590	-1 180	-1 180	-1 180
Tatt tilbake kjøp av private tjenester	-500	-500	-500	-500
Økt bruk av velferdsteknologi	-800	-800	-800	-800
Økt lederstøtte/bedre personaloppfølging	-51	-51	-51	-51
Netto bevilgning etter tiltak	33 847	33 144	32 879	32 740
365 Pleie og omsorg				
Netto før tiltak	55 539	55 539	55 539	55 539
Benytte ressurser mer effektivt på tvers	120	-40	-80	-133
Etablere felles tildelerenhet	305	305	0	-53
Søke tilskudd til omstilling/utvikling	-100	-100	0	0
Økt lederstøtte/bedre personaloppfølging	-35	-35	-35	-35
Justert brukerbetaling bofellesskapet VOS	-92	-92	-92	-92
Kommunal drift av BPA	-100	-220	-220	-220
Overta driften av trygghetsalarmer	-300	-300	-300	-300
Netto bevilgning etter tiltak	55 336	55 057	54 812	54 706
370 Nav				
Netto før tiltak	21 761	21 761	21 761	21 761
Aktiv partnerskapsrolle i barnevernet	-500	-1 000	-2 000	-3 000
Fra plassering til ettervern i barnevernet	0	-300	-1 800	-1 700
Effektiv NAV-ledelse	-1 000	-1 000	-1 000	-1 000
Strengere rutine tildeling øk.sosialhjelp	-100	-100	-100	-100
Videreutvikle tilbudet om aktivitetsplikt	-100	-100	-100	-100
Tidlig avklaring rettigheter folketrygd	-790	-830	-830	-830
Netto bevilgning etter tiltak	19 271	18 431	15 931	15 031
399 Premieavvik-pensjonsregulering				
Netto bevilgning	-5 659	-5 659	-5 659	-5 659

TABELL 4

5. Investeringer

Utgifter som klassifiseres som investeringer skal bokføres i investeringsregnskapet og aktiveres i balansen som anleggsmidler. Investeringsutgifter er:

- Anskaffelse av eiendeler som er bestemt til varig eie eller bruk og som er av vesentlig verdi
- Påkostning på eksisterende varige driftsmidler som er av varig og vesentlig verdi

For at et anleggsmiddel eller en påkostning skal kunne klassifiseres som varig, må anleggsmiddelet ha en økonomisk levetid på minst 3 år. Videre må anleggsmiddelet eller påkostningen oppfylle vesentlighetskriteriet. Det innebærer at investeringen må tilsvare minst kr. 100 000.

Som påkostning regnes utgifter som øker anleggsmiddelets bruksverdi, i motsetning til vedlikehold som skal opprettholde en standard på det nivået den var opprinnelig.

Det kan i mange tilfeller være vanskelig å vurdere om en anskaffelse eller påkostning skal klassifiseres som en investering eller som en driftsutgift. Fra 2020 er bestemmelsene om skillet mellom drift og investering tatt inn i kommuneloven. I tillegg er det gitt bestemmelser om dette i en egen kommunal regnskapsstandard. De investeringer som er tatt inn i budsjettet for 2020 og i økonomiplanen 2021-2023 er vurdert i forhold til disse bestemmelsene.

I september 2019 vedtok kommunestyret bygging av ny skole og aktivitetshus. I forbindelse med dette ble det også vedtatt en finansieringsplan som innebærer store låneopptak med tilhørende økning i rente- og avdragsbelastningen. Den økte rente- og avdragsbelastningen ligger på grensen av hva økonomien i Våler kommune tåler.

Bygging av ny skole og aktivitetshus har også tært på ubundne investeringsfond. I tillegg er ubundne fond i drift redusert betydelig som følge av dårlige netto driftsresultat de siste årene. Ubundne driftsfond vil reduseres ytterligere i 2020.

I budsjettet for 2020 og økonomiplan 2021 til 2023 er det derfor i svært liten grad rom for investeringer finansiert ved låneopptak. For å få gjennomført de tiltak som er innarbeidet i driftsbudsjettet, vil det imidlertid være behov for enkelte investeringer. I tillegg er det enkelte pålegg gitt fra arbeidstilsynet som krever investeringer i kommende økonomiplanperiode. Det er også budsjettet med investeringer i vann og avløp. For investeringer i vann og avløp finansieres renter og avdrag finansieres gjennom gebyrinntekter, og låneopptak knyttet til slike investeringer vil derfor ikke belaste kommunens drift.

Det er viktig at vi fremover prioriterer investeringene ut fra behov. For å kunne prioritere riktig, er vi avhengig av å få på plass en boligsosial handlingsplan, energiøkonomiseringsplan (ENØK-plan) og vedlikeholdsplan. Disse planene vil bli utarbeidet i løpet av 2020. Investeringer utover det som er nevnt over, vil ikke bli tatt inn i økonomiplanen før disse planene er ferdigstilt.

De prioriterte prosjektene fremgår av kap 6.5 «Spesifikasjon av investeringsutgifter».

Finansieringen av investeringene fremgår av kap. 6.4 «Bevilgningsoversikt investering». Effektene av finansieringen er nærmere belyst i kap. 3.3. Gjeld og egenkapital.

6. Budsjettskjemaer

6.1. Bevilgningsoversikt drift

I hele 1000	Regnskap 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Rammetilskudd	-140 631	-142 816	-151 137	-150 737	-149 361	-148 150
Inntekts- og formuesskatt	-81 490	-82 423	-84 760	-84 760	-84 760	-84 760
Eiendomsskatt	-8 536	-11 054	-9 685	-11 180	-11 180	-11 180
Andre generelle driftsinntekter	-5 322	-4 875	-5 081	-5 081	-5 081	-5 081
Sum generelle driftsinntekter	-235 979	-241 168	-250 663	-251 758	-250 382	-249 171
Sum bevilgninger drift, netto2	239 712	228 587	246 519	238 814	237 674	236 015
Avskrivinger	11 294	10 673	10 673	10 673	10 673	10 673
Sum netto driftsutgifter	251 006	239 260	257 192	249 487	248 347	246 688
Brutto driftsresultat	15 028	-1 908	6 529	-2 271	-2 035	-2 483
Renteinntekter	-1 230	-1 432	-1 718	-1 718	-1 718	-1 718
Utbytter	-627	-339	-800	-800	-800	-800
Gev./tap finansielle omløpsmidler	-397	0	-120	-120	-120	-120
Renteutgifter	4 777	5 482	8 590	10 084	9 974	9 298
Avdrag på lån	12 132	11 000	14 251	16 249	16 548	16 149
Netto finansutgifter	14 654	14 711	20 203	23 695	23 884	22 809
Motpost avskrivinger	-11 294	-10 673	-10 673	-10 673	-10 673	-10 673
Netto driftsresultat	18 388	2 130	16 059	10 751	11 176	9 653
Overføring til investering	0	30	0	0	0	0
Netto avsetninger/bruk bundne fond	2 140	-4 224	-7 617	-7 617	-7 617	-7 617
Netto avsetninger/bruk disposisjonsfond	-7 200	2 064	-8 442	-3 133	-3 559	-2 036
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	0	0	0	0
Sum disponeringer	-10 129	-2 130	-16 059	-10 751	-11 176	-9 653
Fremført til inndekning i senere år	8 259	0	0	0	0	0

6.2. Bevilgning drift pr. virksomhet

Bevilgning drift pr virksomhet (i hele 1000)	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
300 Politikk og tilsyn	2 868	2 868	2 868	2 868
305 Interkommunalt samarbeid	11 352	11 102	11 102	11 102
310 Fellesoppgaver	18 524	18 524	18 424	17 924
315 Rådmann og stabsavdelinger	21 790	21 539	21 039	21 039
320 1-10 Skole	34 122	32 321	30 820	30 825
325 Nordhagen barnehage	5 448	5 236	4 971	4 971
330 Vålbyen barnehage	5 193	4 673	4 438	4 438
335 Kultur	4 832	4 832	4 832	4 832
340 Landbruk, næring, skog og miljø	420	330	330	330
345 Kommuneskog	-4 952	-4 952	-4 952	-4 952
350 Teknisk	18 033	15 863	20 442	20 461
351-VAR	821	821	821	821
360 Helse	24 542	23 713	23 653	23 573
362 Tifu	33 847	33 144	32 879	32 740
365 Pleie og omsorg	55 336	55 057	54 812	54 706
370 Nav	19 271	18 431	15 931	15 031
399 Premieavvik-pensjonsregulering	-5 659	-5 659	-5 659	-5 659

6.3. Økonomisk oversikt drift

Økonomisk oversikt drift (i hele 1000)	Regnskap 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Rammetilskudd	-140 631	-142 816	-151 137	-150 737	-149 361	-148 150
Inntekts- og formuesskatt	-81 490	-82 423	-84 760	-84 760	-84 760	-84 760
Eiendomsskatt	-8 536	-11 054	-9 685	-11 180	-11 180	-11 180
Andre skatteinntekter	-255	-255	-255	-255	-255	-255
Andre overføringer og tilskudd fra staten	-5 068	-4 620	-4 826	-4 826	-4 826	-4 826
Overføringer og tilskudd fra andre	-59 426	-45 559	-43 831	-43 331	-43 031	-43 031
Brukerbetalinger	-11 905	-11 891	-12 703	-12 703	-12 703	-12 703
Salgs- og leieinntekter	-48 903	-56 260	-47 046	-47 176	-43 076	-43 076
Sum driftsinntekter	-356 213	-354 878	-354 243	-354 968	-349 192	-347 981
Lønnsutgifter	181 280	177 713	177 026	173 620	171 478	171 283
Sosiale utgifter	42 816	44 745	43 867	42 768	42 067	42 004
Kjøp av varer og tjenester	118 274	104 083	115 132	111 602	109 005	107 605
Overføringer og tilskudd til andre	17 576	15 755	14 073	14 033	13 933	13 933
Avskrivninger	11 294	10 673	10 673	10 673	10 673	10 673
Sum driftsutgifter	371 241	352 970	360 772	352 697	347 157	345 498
Brutto driftsresultat	15 028	-1 908	6 529	-2 271	-2 035	-2 483
Renteinntekter	-1 230	-1 432	-1 718	-1 718	-1 718	-1 718
Utbytter	-627	-339	-800	-800	-800	-800
Gevinst/tap på finansielle omløpsmidler	-397	0	-120	-120	-120	-120
Renteutgifter	4 777	5 482	8 590	10 084	9 974	9 298
Avdrag på lån	12 132	11 000	14 251	16 249	16 548	16 149
Netto finansutgifter	14 654	14 711	20 203	23 695	23 884	22 809
Motpost avskrivninger	-11 294	-10 673	-10 673	-10 673	-10 673	-10 673
Netto driftsresultat	18 388	2 130	16 059	10 751	11 176	9 653
Overføring til investering	0	30	0	0	0	0
Netto avsetninger/bruk bundne driftsfond	2 140	-4 224	-7 617	-7 617	-7 617	-7 617
Netto avsetninger/bruk disposisjonsfond	-7 200	2 064	-8 442	-3 133	-3 559	-2 036
Dekning av tidligere års merforbruk	-5 069	0	0	0	0	0
Sum disponeringer	-10 129	-2 130	-16 059	-10 751	-11 176	-9 653
Fremført til inndekning senere år	8 259	0	0	0	0	0

6.4. Bevilgningsoversikt investering

Bevilgningsoversikt investering	Justert budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Investering i anleggsmidler	55 000	149 270	102 250	12 000	-
Tilskudd til andres investeringer	-	-	-	-	-
Investeringer i aksjer og andeler	940	940	940	940	940
Utlån av egne midler	-	-	-	-	-
Avdrag på lån	-	-	-	-	-
Sum investeringsutgifter	55 940	150 210	103 190	12 940	940
Finansiert slik:					
Kompensasjon for merverdiavgift	9 980	27 800	17 600		
Tilskudd fra andre	815	-	-	-	-
Salg av varige driftsmidler	300	-	-	-	-
Salg av finansielle anleggsmidler	-	-	-	-	-
Utdeling fra selskaper	-	-	-	-	-
Mottatte avdrag på utlån egne midler	-	-	-	-	-
Bruk av lån	17 855	119 654	84 650	12 000	-
Sum investeringsinntekter	28 950	147 454	102 250	12 000	0
Videreutlån	5 200	4 000	4 000	4 000	4 000
Bruk av lån til videre utlån	5 200	4 000	4 000	4 000	4 000
Avdrag på lån til videre utlån	900	900	900	900	900
Mottatte avdrag på videreutlån	900	900	900	900	900
Netto utgifter videreutlån	0	0	0	0	0
Overføring fra drift	-	-	-	-	-
Netto avsetninger/bruk bundne investeringsfond	-	-	-	-	-
Netto avsetninger/bruk ubundet investeringsfond	-25 900	-2 000	-	-	-
Netto avsetninger/bruk ubundet driftsfond	-1 700	-756	-940	-940	-940
Dekning av tidligere års udekket	610	-	-	-	-
Sum overføring fra drift o netto avsetninger	-26 991	-2 756	-940	-940	-940
Fremført til inndekning senere år	0	0	0	0	0

6.5. Spesifikasjon av investeringsutgifter

Spesifikasjon av investeringsutgifter (i hele 1000)	Justert budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Budsjett 2022	Budsjett 2023
Kommunale bygg for helse og omsorg	800	-	-	-	-
Forprosjekt bofellesskap for psykisk utviklingshemmede med økt behov for somatiske helsetjenester	-	200	-	-	-
Felles tildelerenhet - tilpasning kontorer	-	250	-	-	-
Nytt grovkjøkken VOS	-	350	-	-	-
Fullføre varmpumpeprosjekt VOS	-	320	-	-	-
Rus- og psykiatribolig	-	500	-	-	-
Undervisnings- og kulturlokaler	45 500	-	-	-	-
Skole og aktivitetshus	-	142 300	71 200	-	-
Kommunale bygg - administrasjon (og andre)	1 600	-	-	-	-
Brannstasjon	-	-	20 000	-	-
Enøkplan/vedlikeholdsplan formålsbygg	-	500	-	-	-
IKT og annet	3 800	-	-	-	-
Verktøy for bruk av velferdsteknologi	-	150	-	-	-
Vann og avløp	3 300	-	-	-	-
VA Driftsovervåking PLS oppgradering	-	750	-	-	-
Trykksone Ranum/Åsen, nye trykkøkere	-	500	-	-	-
Endeledning Lundebymfeltet	-	800	-	-	-
Rampevegen	-	1 800	-	-	-
Rehab vannkummer Bergesiden	-	500	-	-	-
Sanere vannbasseng Graverget	-	350	-	-	-
Skifte ut reduksjonsventil MK107	-	-	150	-	-
Rehab trykkøker TF102	-	-	900	-	-
Redusere fremmedvann til avløpsnett Ranum	-	-	500	-	-
Sanere/rehab	-	-	4 000	4 000	-
Hemmevegen/Stabbursbakken	-	-	3 000	-	-
Septikrensestasjon	-	-	2 500	-	-
Avløpspumpestasjon Hemmejordet	-	-	-	7 000	-
Forprosjekt og rehab Våler RA	-	-	-	1 000	-
Utskiftninger kummer	-	-	-	-	-
Sum investering i varige driftsmidler	55 000	149 270	102 250	12 000	0
Egenkapitalinnskudd KLP	940	940	940	940	940
Avdrag startlån	900	900	900	900	900
Utlån startlån	5 200	4 000	4 000	4 000	4 000
Sum investeringsutgifter	62 040	155 110	108 090	17 840	5 840